

Josef Milerad, docent, medicinsk chefredaktör, Läkartidningen (josef.milerad@lakartidningen.se)

Vad bör en medicinsk tidskrift ge – fakta eller sponsrad underhållning?

II Den traditionella medicinska tidskriften publicerar faktagranskat material och har en fackredaktion som garanterar artiklarnas relevans och trovärdighet. Redaktionen följer internationella riktlinjer för medicinsk publicering [1], vilket innefattar krav på referentgranskning, att kommersiella intressen inte styr artikelurval och presentationsform samt en öppenhet kring redaktionell hantering och skribenternas eventuella jäv och bindningar.

Grundläggande skillnader

Det finns således ett antal grundläggande skillnader mellan medicinska tidskrifter å ena sidan och dagstidningars medicinska bilagor eller veckotidningar med inriktning på hälsofrågor å den andra. Den tydligaste skiljelinjen är att endast material publicerat i en medicinsk tidskrift kan tjäna som underlag för behandling av sjukdom eller rådgivning i hälsofrågor.

I en gråzon mellan den traditionella medicinska tidskriften och kvällstidningens hälsobilaga finns en ny grupp tidskrifter sprungna ur det ökade intresset för medicin och hälsa. Den engelska benämningen »throwaway journals«, läs- och-slängtidningar, antyder att det rör sig om en lättviktig information – närmast hälsofrågor som underhållningsjournalistik [2].

Två svenska exempel på läs- och-slängtidningar är Dagens Medicin och Medikament. Båda betecknar sig själva som »medicinska« men när det gäller faktagranskning, redaktionell öppenhet och frihet från kommersiell styrning finns inga likheter med medicinska tidskrifter. I praktiken är de veckotidningar med medicinsk och sjukvårdspolitisk inriktning. Man anar veckotidningens slagsida åt skvaller och skandaler, och materialet är lika anpassat för lekmän som för sjukvårdsprofessioner.

Förekommer faktagranskning i läs- och-slängtidningar?

Dagens Medicin och Medikament är journalistiska produkter utan medicinska fackredaktioner som kan granska, välja och värdera medicinsk information.

I Dagens Medicin är även material med medicinsk inriktning (alltså inte sjukvårdspolitik eller sjukvårdsorganisation) journalistiskt skrivet. Medikament har både journalistiskt skrivet och läkarskrivet material och har ett »medicinsk råd«. Rådets uppdrag är inte helt tydligt angivet i tidningen; det sägs vara att ge förslag på ämnen och »positiv och negativ kritik«. Rådet synes varken ha något redaktionellt

Se även debattartikel i detta nummer.

ansvar eller uppgift att granska artiklarnas medicinska innehåll.

Koppling annonser–redaktionellt material?

Som framgår av Olof Nyréns debattartikel i detta nummer av Läkartidningen finns i Medikament en så intim koppling mellan innehåll och produktannonser att det är svårt att frigöra sig från misstanken att annonsörerna styr tidskriftens redaktionella innehåll. Nyréns granskning visar exempelvis att samtliga större »redaktionella« notiser om läkemedel i själva verket har sitt ursprung hos tillverkare/läkemedelsföretag; det samma gäller även majoriteten av de mindre notiserna.

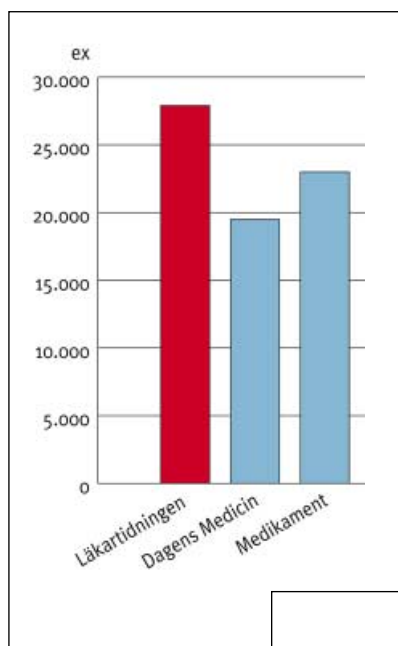
Lika betänkligt är att alla artikelkategorier – vare sig de avhandlar stress, ångest-/tvångssyndrom, reumatoid artrit eller HIV – har en direkt kommersiell koppling genom att en helsidesannons för motsvarande receptbelagda preparat införs i anslutning till eller mitt i artikeln.

Även utan en motsvarande systematisk genomgång av Dagens Medicin kan man tydligt observera att förhållandet artiklar–annonser är snarlikt det hos Medikament. Detta gäller i första hand temanumren, som till skillnad från tidningens inriktning på sjukvårdspolitik koncentrerar sig på medicinska artiklar.

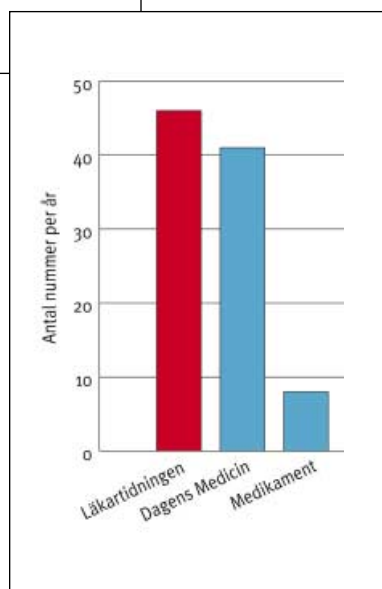
Ett speciellt problem rörande de »medicinska« artiklarna i Dagens Medicin är att de är journalistiskt skrivna och inte presenterar medicinska ställningstaganden utan en allmän och lätt dramatiserad bild av det aktuella tillståndets betydelse och utbredning. Denna koppling mellan en populärmedicinsk artikel som förstörar och överdriver betydelsen av ett sjukdomstillstånd och en produktannons har också fått en egen anglosaxisk beteckning: »marketing a disease rather than selling a drug«. Man propagerar för ökad förskrivning genom att marknadsföra sjukdomar och symtom, något som har kritiserats av amerikanska läkargrupper vaksamma mot förkladd marknadsföring.

Konsekvenser

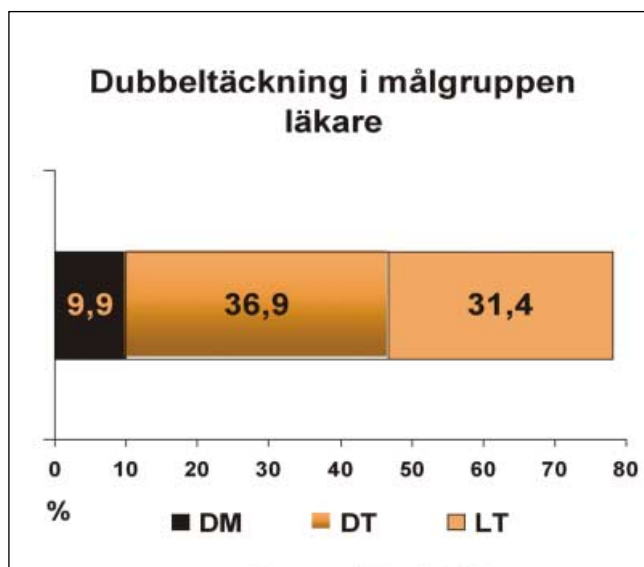
Vilka är konsekvenserna för svensk medicinsk praxis att tidskrifter som kallar sig själva »medicinska« och »oberoende«

Figur 1.
Upplaga för
respektive tidning
enligt TS 2001.

Figur 2.
Utgivningsfrekvens.
Läkartidningen
utkommer med flest
nummer per år.

Figur 3. Dubbeltäckning (DT) i målgruppen läkare enligt Orvesto näringsliv 2002. Läkartidningen (LT) tillför fler »unika läsare« än Dagens Medicin (DM).

i själva verket bryter mot oberoende medicinska tidskrifters principer?

I nuläget är konsekvenserna sannolikt inte så stora, eftersom både Dagens Medicin och Medikaments faktiska upplaga och spridning i läkarkåren är betydligt mindre än vad den egna marknadsföringen vill få omgivningen att tro.

Figur 1 och 2 visar upplagesiffror enligt TS (Tidningsstatistik AB) och utgivningsfrekvens för Läkartidningen, Dagens Medicin och Medikament [3]. Läkartidningen har en upplaga på 27 900 exemplar och 46 nummer per år, jämfört med Dagens Medicin 19 500 (42 nummer) och Medikaments 23 000 (8 nummer). Medikament har alltså en något större upplaga än Dagens Medicin men å andra sidan ett betydligt färre antal utgivningstillfällen. Läkartidningen är större än någon av de andra, och skillnaden blir ännu mer markant om man tar hänsyn till antalet utgivningstillfällen och antalet gratisexemplar (1 000 för Läkartidningen, 2 700 för Dagens Medicin, 20 700 för Medikament).

Skillnaden i spridning är dock sannolikt ännu större, eftersom Läkartidningen enligt läsvärdesundersökningar i praktiken läses av hela läkarkåren; 85 procent av de läkare som inte längre har en egen personlig prenumeration läser Läkartidningen regelbundet, dvs varje eller nästan varje nummer [4].

Kritiska läsare läser Läkartidningen

Kanske ännu viktigare än upplagan är *vilka* som läser, och hur man tar till sig det man läser. Läkartidningen är för de flesta den dominerande informationskällan; det är ett fåtal läkare av Dagens Medicin läsekrets som inte samtidigt också läser Läkartidningen (Figur 3).

Enligt en färsk läsvärdesundersökning [5] läses Läkartidningen i genomsnitt 51 minuter per nummer. På en direkt fråga om man under den senaste tremånadersperioden har vidtagit en aktiv åtgärd på grund av en artikel som man har läst i Läkartidningen svarar över 60 procent ja. Majoriteten har sparat en artikel t ex för att ge den till eller diskutera den med en kollega, men hela 16 procent uppger att man också har ändrat sin kliniska praxis på grund av det man har läst. Det är alltså troligt att Läkartidningen fungerar som en effektiv antidot mot mindre seriös medicinsk information i andra medier.

En stor andel av Läkartidningens artiklar handlar om kritisk granskning, vilket även innefattar läkemedelsfrågor. Producentobunden läkemedelsinformation ges ett stort utrymme. Den kritiske läsaren har alltså alla möjligheter att själv värdera produktannonser i ljuset av annan information i tidningen och samtidigt ta del av en fri debatt, där både kritiker och förspråkare för olika preparat ges möjligheter att komma till tals.

Det är viktigt att läkarkåren inte vänjs vid att medicinsk information är sponsrad. Professionen bör följaktligen ställa krav på att tidskrifter redovisar varifrån deras material kommer och hur det granskas. Läs-och-slängtidskrifterna är lika beroende av sina läsare som andra medier och därmed känsliga för en samlad läsaropinion. En rimlig opinionsyttring skulle vara krav på deklaration av kopplingar till företag eller organisationer och en tydlig åtskillnad mellan reklam och redaktionell text.

Referenser

1. URL <http://www.icmje.org/>
2. Rochon PA, Bero LA, Bay AM, Gold JL, Dergal JM, Binns MA, et al. Comparison of review articles published in peer-reviewed and throwaway journals. JAMA 2002;287:2853-6.
3. URL <http://www.ts.se>
4. Läsvärdesundersökning. Stockholm: ARS Research AB; 2000.
5. Läsvärdesundersökning. Stockholm: ARS Research AB; 2002.